

Michał Białkowski

- ▶ Uniwersytet Szczeciński
(University of Szczecin, Poland)
- ▶ e-mail: michal.bialkowski@usz.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-3366-6883

DOI: 10.15290/mhi.2025.24.01.25

**NAPRAWIENIE SZKODY WYRZĄDZONEJ W ZWIĄZKU Z LECZENIEM
NA ZASADZIE SŁUSZNOŚCI. RZECZ O DAWNYM ART. 419 K.C.****Abstrakt**

Artykuł podejmuje problematykę kompensacji szkód medycznych powstałych w wyniku leczenia pacjenta na podstawie zasady słuszności. Koncentruje się na okresie obowiązywania ustawy o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych oraz następnie art. 419 k.c. W latach 1956–2004 polskie ustawodawstwo zwykłe, a z nim praktyka orzecznicza umożliwiały potencjalne zastosowanie zasady słuszności do naprawienia szkód wyrządzonych przy wykonywaniu władzy publicznej. Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej charakteryzował się na tym obszarze jednolitym podejściem do indemnizacji szkód doznanych przez obywateli. Nieistotne było, czy dana szkoda wyrządzona została w związku z działaniem funkcjonariuszy państwa w obszarze dominium czy imperium. Pozwoliło to – na skutek zaliczenia przedstawicieli służby zdrowia do kategorii funkcjonariuszy państwa – na szersze niż współcześnie zastosowanie zasady słuszności do naprawienia szkód wyrządzonych w związku z leczeniem. Stosując w artykule metodę historycznoprawną oraz dogmatycznoprawną, wsparte analizą orzecznictwa sądowego, poddano analizie znaczenie i zakres zastosowania zasady słuszności w indemnizacji szkód medycznych. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia art. 419 k.c., a następnie skutku jego uchylecia dla praktyki sądowej w obszarze naprawienia szkód wyrządzonych przy leczeniu.

Słowa kluczowe: zasada słuszności, odpowiedzialność cywilna, odpowiedzialność odszkodowawcza, błąd medyczny, szkoda na osobie, odpowiedzialność odszkodowawcza Skarbu Państwa

COMPENSATION FOR MEDICAL INJURY BASED ON THE PRINCIPLE OF EQUITY. REMARKS ON THE FORMER ARTICLE 419 OF THE POLISH CIVIL CODE

Abstract

The article addresses the issue of compensation for medical damages arising from the treatment of patients based on the principle of equity. It focuses on the period of the application of the Act on State Liability for Damages Caused by State Officials, and later, Article 419 of the Polish Civil Code. Over a period of approximately 50 years (from 1956 to 2004), the Polish ordinary legislation, alongside the judicial practice, allowed for the broad application of the principle of equity in compensating damages caused by the exercise of the public authority.

The period of the Polish People's Republic was characterised by a unified approach to indemnifying damages suffered by citizens. It was irrelevant whether the damage was caused by the state officials' actions in the domain or in the imperium sphere. This approach allowed, by classifying healthcare professionals as state officials, for a wider application of the principle of equity in compensating damages arising from medical treatment than is the case today.

Using a historical-legal method and doctrinal analysis, supported by the case law analysis, the article examines the significance and scope of the application of the principle of equity in the indemnification of medical damages. The aim of the article is to highlight the importance of Article 419 of the Polish Civil Code and the consequences of its repeal for judicial practice in the area of compensation for damages caused during medical treatment.

Key words: principle of equity, civil liability, liability for damages, medical malpractice, personal injury, State Treasury's compensatory liability

1. Wstęp

Naprawienie szkody wyrządzonej na osobie w związku z leczeniem – niezależnie, czy dotyczy sytuacji prawnej bezpośrednio poszkodowanego pacjenta czy najbliższych członków jego rodziny – następuje w reżimie odpowiedzialności odszkodowawczej opartej na zasadzie winy. Z uwagi na trudności dowodowe, czas trwania postępowań, ich koszty oraz dynamiczny (zmienny w czasie) charakter tak zwanych szkód medycznych poszukuje się metod zmierzających do ułatwienia poszkodowanemu naprawienia doznanego uszczerbku.

Z jednej strony w drodze sądowej wykładni prawa wzmacnia się pozycję procesową powoda poprzez szerokie stosowanie takich instytucji, jak domniemania faktyczne, dowód *prima facie*¹, obniżenie standardu dowodu², *ius moderandi* (art. 322 k.p.c.³) czy wina anonimowa⁴. Z drugiej strony ustawodawca podejmuje działania legislacyjne zmierzające do ułatwienia rekompensaty doznanego przez pacjenta uszczerbku poprzez tworzenie pozasądowych systemów indemnizacji szkód medycznych (egzemplifikacją tych tendencji są obecnie obowiązujący system kompensacji szkód wynikających ze zdarzeń medycznych⁵, a także powołane do życia fundusze kompensacyjne, mianowicie Fundusz Kompensacyjny Badań Klinicznych⁶ czy Fundusz Kompensacyjny Szczepień Ochronnych⁷).

Pomimo tego, że problem jest znany ustawodawcy – o czym świadczą kolejne próby nowelizacji u.p.p.⁸ oraz powoływanie do życia kolejnych funduszy kompensacyjnych – sytuacja prawna poszkodowanych pacjentów nie ulega istotnej poprawie⁹.

¹ M. Białkowski, *Dowód prima facie w postępowaniu cywilnym dotyczącym szkód powstałych w związku z leczeniem*, „Palestra” 2024, nr 3–4, s. 115–126.

² M. Białkowski, *Obniżenie standardu dowodu związku przyczynowego w „procesach medycznych”*, „Palestra” 2020, nr 2, s. 63–71.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2024, poz. 1568).

⁴ M. Białkowski, *Odpowiedzialność deliktowa za szkodę wyrządzoną przy leczeniu czynnością powierzoną*, „Prawo w Działaniu” 2021, nr 46, s. 99–101.

⁵ Zob. szerzej o przemianach na gruncie polskiej regulacji: A. Trębska, K. Wierzbicka, *Fundusze Rzecznika Praw Pacjenta jako narzędzie pozasądowej kompensacji za zdarzenia medyczne powstałe na etapie pobytu w szpitalu lub w ramach uczestnictwa w badaniu klinicznym*, „Palestra” 2024, nr 11, s. 68–87.

⁶ Przepisy art. 41–57 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o badaniach klinicznych produktów leczniczych stosowanych u ludzi (Dz.U. 2023, poz. 605).

⁷ Zob. art. 17a–17i ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2024, poz. 924). Zob. też szerzej: K. Bączyk-Rozwadowska, D. Kaczan, K. Krupa-Lipińska, M. Wałachowska, M.P. Ziemiak, *Ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Komentarz*, [w:] K. Bączyk-Rozwadowska, D. Kaczan, K. Krupa-Lipińska, M. Wałachowska, M.P. Ziemiak, *Dochodzenie roszczeń w ochronie zdrowia i badaniach klinicznych. Komentarz do przepisów ustaw o funduszach kompensacyjnych*, komentarz do art. 17a ustawy, Warszawa 2025.

⁸ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. 2024, poz. 581). W latach 2012–2023 obowiązywał system kompensacyjny oparty na art. 67a–67p u.p.p. Regulacja ta następnie została zastąpiona przez obowiązujące obecnie art. 67q–67zi u.p.p.

⁹ Zob. szeroko wyniki kontroli Najwyższej Izby Kontroli (KZD.430.005.2018, Nr ewid. 163/2018/P/18/057/KZD), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,18515,vp,21114.pdf> (dostęp: 14.10.2025).

Napotykać systemową trudność, należy rozważyć wyjście poza klasyczne badanie prawa na podstawie metody dogmatycznoprawnej oraz sięgnąć do badań historii prawa i jego sądowego stosowania. Metoda historycznoprawna pozwala – jak zwykle w naukach historycznych – na skorzystanie z perspektywy i doświadczeń ubiegłych dziesięcioleci. Wzbogacenie tej metody zaś o analizę wypowiedzi judykatury przez pryzmat rozstrzygnięć zapadłych na podstawie dawnego stanu prawnego pozwala – z perspektywy czasu – na ewaluację stosowanych w przeszłości rozwiązań prawnych.

Celem artykułu jest przedstawienie, przy zastosowaniu powyższych metod, jak w praktyce doszło do wypracowania koncepcji naprawienia szkody medycznej na podstawie zasady słuszności, w jaki sposób w praktyce pomagała ona w doprowadzeniu do naprawienia szkód medycznych i dlaczego znalazła ona miejsce i akceptację w polskim porządku prawnym. W tym kontekście konieczne jest osadzenie zasady słuszności z art. 419 k.c.¹⁰ na właściwym tle odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez państwo w obszarze działań władczych (*imperium*) i gospodarczych (*dominium*), następnie ustalenie miejsca regulacji w systemie prawa prywatnego i przesłanek subsumpcji stanu faktycznego pod normę prawną z art. 419 k.c. i w konsekwencji podjęcie próby ustalenia, w jakich stanach faktycznych norma ta w praktyce mogła znaleźć zastosowanie. Ostatecznym celem pracy jest zaś wykazanie, że usunięcie z systemu prawnego art. 419 k.c. doprowadziło do odpadnięcia jednej z istotnych podstaw indemnizacji szkód medycznych i pogorszenia sytuacji prawnej powoda w postępowaniu zmierzającym do naprawienia szkody wyrządzonej w związku z leczeniem.

2. Uwagi o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone w sferze *imperium* i *dominium* przed wejściem w życie ustawy z dnia 15 listopada 1956 roku o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych

W polskim porządku prawnym po raz pierwszy¹¹ idea prawa do naprawienia szkody wyrządzonej przez działanie władzy państwowej znalazła swoje odzwierciedlenie

¹⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2024, poz. 1061).

¹¹ W niniejszym rysie historycznym pominięta zostanie problematyka obowiązywania w polskim porządku prawnym po odzyskaniu niepodległości przez Państwo Polskie

w art. 121 konstytucji marcowej¹². Powołany przepis stanowił, że „Każdy obywatel ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaką mu wyrządziły organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby. Odpowiedzialnem za szkodę jest Państwo solidarnie z winnymi organami; wniesienie skargi przeciw Państwu i przeciw urzędnikom nie jest zależne od zezwolenia władzy publicznej. Tak samo odpowiedzialne są gminy i inne ciała samorządowe oraz organy tychże”.

Ustrojodawca w art. 121 zd. 4 konstytucji marcowej wskazał przy tym, że zasady urzeczywistnienia reguły odpowiedzialności państwa za szkodę określa ustawa. W doktrynie szeroko wskazywało się, że wobec zawartego w art. 121 zd. 4 konstytucji marcowej upoważnienia do określenia zasad odpowiedzialności w odrębnych przepisach o randze ustawowej norma konstytucyjna pozostała jedynie normą o charakterze programowym i nie była bezpośrednio stosowana¹³. W nauce wyrażone zostały także poglądy przeciwne, jednak nie znalazły one odzwierciedlenia w orzecznictwie¹⁴.

Następne dwie ustawy zasadnicze, mianowicie Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku¹⁵ oraz Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 roku¹⁶ nie miały odpowiednika art. 121 konstytucji marcowej, odstępując od nadania zasadzie odpowiedzialności państwa za wyrządzone obywatelom szkody

w 1918 roku przepisów państw zaborczych. Szeroko problematykę tę omawia J. Kosik, *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów*, Wrocław 1961, s. 26 i nast. oraz E. Bagińska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej*, Warszawa 2006, s. 54–55 i 144).

¹² Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 nr 44, poz. 267); Z. Banaszczyk, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej*, Warszawa 2012, s. 49–50.

¹³ Zob. między innymi W. Zylbert, *Wynagrodzenie szkód spowodowanych przez działalność władz publicznych według prawa polskiego*, „Palestra” 1933, nr 11, s. 635–639. Ponadto warto zwrócić uwagę na orzeczenie Sądu Najwyższego I Izby Cywilnej z dnia 16 grudnia 1927 roku (sygn. akt I C 595/26, Lex/el) w tak zwanej „sprawie Wójcika”.

¹⁴ Zob. szerzej W. Zylbert, *Wynagrodzenie szkód spowodowanych przez działalność władz publicznych według prawa polskiego*, Warszawa 1934, s. 56 i nast.

¹⁵ Dz.U. 1935 nr 30, poz. 227.

¹⁶ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku (Dz.U. 1952 nr 33, poz. 232).

rangi zasady konstytucyjnej¹⁷. Sytuacji poszkodowanych przez działanie państwa nie zmieniło wejście w życie k.z.¹⁸ W doktrynie dostrzeżono jedynie możliwość zastosowania art. 134 k.z. oraz art. 145 k.z. do szkód wyrządzonych niewładczymi działaniami państwa¹⁹.

Odnotować w tym miejscu należy jeszcze przedstawioną już po drugiej wojnie światowej propozycję wprowadzenia dekretu o wynagrodzeniu szkód wyrządzonych przez funkcjonariuszów państwa i związków publicznoprawnych określającego zasady i tryb dochodzenia roszczeń odszkodowawczych przez poszkodowanych²⁰. Zasadą, na której oparł projekt profesor Witold Czachórski, była zasada winy. Jeżeli szkoda została wyrządzona przez funkcjonariusza umyślnie, odpowiedzialnym za jej wyrównanie mieli być solidarnie zarówno funkcjonariusz, jak i państwo²¹.

3. Regulacja odpowiedzialności państwa w ustawie z dnia 15 listopada 1956 roku o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych

W okresie powojennym aż do wejścia w życie u.o.f.p.²², która wyznaczyła kierunek rozwoju zasad odpowiedzialności państwa, panował chaos legislacyjny związany przede wszystkim z uchYLENIEM przez art. X par. 1 ustawy z dnia 18 lipca 1950 roku przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego²³ ustawodawstwa państw zaborczych (niemieckiego i austriackiego) regulującego zasady odpowiedzialności odszkodowawczej państwa.

¹⁷ Z. Banaszczyk, op. cit., s. 51.

¹⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku – Kodeks zobowiązań (Dz.U. 1933 nr 82 poz. 598).

¹⁹ R. Longschamps de Berier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 262.

²⁰ W. Czachórski, *Problem unifikacji przepisów o odpowiedzialności państwa i związków publicznoprawnych za szkody wyrządzone bezprawnie przez funkcjonariuszów publicznych*, „Państwo i Prawo” 1946, nr 4, s. 35 i nast.

²¹ Państwo w takim wypadku miało wobec funkcjonariusza prawo regresu.

²² Ustawa z dnia 15 listopada 1956 roku o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych (Dz.U. 1956 nr 54, poz. 243).

²³ Dz.U. 1950 nr 34, poz. 312.

Wejście w życie u.o.f.p. doprowadziło do ujednolicenia zasad odpowiedzialności państwa w sferze *dominium* i *imperium*²⁴. Brak rozdziału czynności władczych oraz pozostających w zakresie zarządu majątkiem państwowym nie budził wątpliwości doktryny, bowiem państwo zajmowało pozycję dominującą również w sferze gospodarczej²⁵.

Sama konstrukcja ustawy nie była złożona. Przepis art. 1 u.o.f.p. ustanowił normę, zgodnie z którą państwo odpowiadało za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonej mu czynności. Przepisy u.o.f.p. w zakresie zasad odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych odsyłały w art. 3 u.o.f.p. do przepisów prawa cywilnego (głównie regulacji k.z. o czynach niedozwolonych)²⁶ z dwiema modyfikacjami wyrażonymi w art. 4 u.o.f.p. i art. 5 u.o.f.p.

²⁴ Z. Banaszczyk, op. cit., s. 51; A. Szpunar, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy*, Warszawa 1985, s. 76 i 83, gdzie Autor przywołuje orzeczenie Sądu Najwyższego (SN) z dnia 1 grudnia 1962 roku, w którym SN stwierdził, że nie ma podstaw prawnych do ograniczenia odpowiedzialności państwa jedynie do działań władczych. Warto też przytoczyć inne rozstrzygnięcie SN, który w orzeczeniu z dnia 22 kwietnia 1961 roku (sygn. akt II CR 912/60, Lex/el) wskazał, że podstawowym założeniem u.o.f.p. jest wprowadzenie zasady pełnej odpowiedzialności państwa oraz państwowych osób prawnych za szkody wyrządzone przez ich funkcjonariuszy podczas wykonywania powierzonych im czynności niezależnie od tego, czy czynności te dotyczą sfery działalności gospodarczej państwa, czy też mają charakter aktów władczych organów państwa jako aparatu przymusu.

²⁵ J. Kuźmicka-Sulikowska, *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011, s. 291.

²⁶ Odpowiedzialność ta kształtowała się różnie w zależności od okoliczności, w których doszło do wyrządzenia szkody. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez własny organ Państwa oparta była na podstawie art. 134 k.z. jak za czyn własny. Odpowiedzialność państwa zachodziła również na podstawie przepisów art. 142 k.z., art. 144 k.z. oraz zwłaszcza art. 145 k.z. w ramach odpowiedzialności za czyny cudze. Trzecią grupą przepisów, która wchodziła w rachubę jako podstawa odpowiedzialności państwa, były art. 151–153 k.z. (zasada ryzyka). Możliwe było także przyjęcie odpowiedzialności państwa na podstawie art. 149 k.z., mianowicie na zasadzie słuszności w przypadku szkód wyrządzonych przez zwierzęta (zob. szerzej J. Winiarz, *Odpowiedzialność państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*, Warszawa 1962, s. 22–32). Wskazać należy, co prawda, że w nauce oraz orzecznictwie istniał spór co do możliwości kwalifikowania funkcjonariuszy państwa jako podwładnych (wówczas odpowiedzialność byłaby oparta na art. 145 k.z.) czy też jako organu państwa (wówczas odpowiedzialność byłaby oparta na art. 134 k.z.). Podkreślenia jednak wymaga, że kwalifikacja ta nie miała większego wpływu na przesłanki odpowiedzialności bowiem w obu wypadkach konieczne było udowodnienie winy

Szczególnie istotne z punktu widzenia przedmiotu artykułu ma art. 5 u.o.f.p., stanowiący, iż poszkodowanemu może być przyznane całkowite lub częściowe wynagrodzenie nawet w razie braku podstaw odpowiedzialności państwa według przepisów prawa cywilnego, jeżeli wskutek czynności pracownika państwowego doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo utracił żywiciela, a za naprawieniem szkody przemawiają względy słuszności, zwłaszcza niezdolności poszkodowanego do pracy lub jego ciężkie położenie materialne.

Zwraca uwagę, że uzasadnieniem dla wprowadzenia omawianej reguły odpowiedzialności było wynagrodzenie szkód szczególnych, które nie mogłyby podlegać kompensacji na innej podstawie prawnej, a jednocześnie doznanych na skutek wykonywania władzy publicznej przez funkcjonariuszy państwa w interesie ogółu (na przykład osoba postrzelona przypadkowo w pościgu za przestępcą)²⁷. Przepis ten stanowił wyraz oryginalnej myśli polskiego ustawodawstwa²⁸.

Aby państwo mogło odpowiadać za szkody wyrządzone w warunkach wskazanych w art. 5 u.o.f.p.²⁹, musiały być spełnione ogólne przesłanki odpowiedzialności z art. 1 u.o.f.p.³⁰, czyli istnienie szkody, wyrządzenie szkody przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności oraz zachodzenie

funkcjonariusza działającego czy to jako podwładny, czy organ państwa (zob. szerzej J. Kosik, op. cit., s. 14–17).

²⁷ Uzasadnienie projektu u.o.f.p. Podaję za: B. Więzowska, *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009, s. 116. Autorka słusznie wskazuje, że ustawodawca, uzasadniając wprowadzenie omawianej reguły do polskiego porządku prawnego, odwołuje się do zasady równości wobec ciężarów publicznych.

²⁸ A. Szpunar, op. cit., s. 78–79.

²⁹ Należy w tym miejscu uczynić uwagę, że początkowo doktryna nadawała art. 5 u.o.f.p. zbyt duże znaczenie, wskazując, iż przepis ten stanowić będzie „królewski przepis” (J. Kosik, op. cit., s. 52). Poglądy te zostały z czasem odrzucone, gdyż prowadziły do zachwiania równowagi pomiędzy podstawową zasadą odpowiedzialności państwa za swoich funkcjonariuszy, jaką była zasada winy. Wyrazem odejścia zwłaszcza w orzecznictwie od tezy o nadrzędności art. 5 u.o.f.p. jest uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – zasada prawna z dnia 9 listopada 1959 r. (sygn. akt I CO 33/59, OSNCK 1960 nr 1, poz. 5), w której SN wyraźnie zaznaczył, że przepis ten nie przekreśla przedawnienia roszczenia odszkodowawczego, ale również innych ograniczeń ustawowych w dochodzeniu wyrównania uszczerbku doznanego na skutek działania albo zaniechania państwa.

³⁰ Zob. też orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 1957 roku, sygn. akt II CR 406/55, Lex/el.

adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy działaniem lub zaniechaniem funkcjonariusza a szkodą³¹. Przepis art. 5 u.o.f.p. nie wymagał oczywiście wykazania zawinienia funkcjonariusza państwowego³².

Na podstawie art. 5 u.o.f.p. kompensacji podlegały jedynie szkody na osobie³³. Wysokość świadczenia przyznanego na podstawie art. 5 u.o.f.p. była określana według ogólnych przepisów prawa cywilnego, mianowicie art. 161 k.z. i art. 165 k.z. (w przypadku uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia) czy art. 162 k.z. i art. 166 k.z. (w przypadku, gdy ich wynikiem była śmierć poszkodowanego)³⁴.

Odpowiedzialność funkcjonariusza, który bezpośrednio wyrządził szkodę była solidarna z odpowiedzialnością państwa (art. 146 k.z.), które w przypadku naprawienia szkody posiadało roszczenie zwrotne względem sprawcy szkody pod warunkiem udowodnienia w procesie jego winy (art. 147 k.z.)³⁵.

Z punktu widzenia dalszej analizy pamiętać należy, że przepisy u.o.f.p. jako pierwsze wprowadziły do polskiego ustawodawstwa odpowiedzialność państwa opartą na zasadzie słuszności. Był to przełom oraz wyraz poszukiwania dróg kompensacji szkód (także tych wyrządzonych przy leczeniu)³⁶, które wymykały się tradycyjnym ramom odpowiedzialności deliktowej. Był to przepis „o humanitarnej treści”³⁷, a państwo przyjmowało dzięki niemu rolę „dobrego Samarytanina”³⁸. Kontynuacją myśli prawniczej wyrażonej w art. 5 u.o.f.p. był w przepisach kodeksowych art. 419 k.c. Choć u.o.f.p. nie obowiązywała długo, to okres ten miał istotny wpływ na stosowanie i wykładnię art. 419 k.c., co znalazło odzwierciedlenie w wielu orzeczeniach Sądu Najwyższego, które odwoływały się do praktyki stosowania art. 5 u.o.f.p.

³¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1961 roku, sygn. akt II CR 912/60, Lex/el.

³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1966 roku, sygn. akt II CR 298/66, Lex/ el.

³³ B. Więzowska, op. cit., s. 119.

³⁴ Ibidem, s. 120.

³⁵ A. Szpunar, op. cit., s. 81–82.

³⁶ M. Sośniak, *O ile zakład leczniczy odpowiada za szkody wyrządzone przez zatrudnionych w nim lekarzy*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci prof. K. Przybyłowskiego*, red. W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek, Kraków–Warszawa 1965, s. 210.

³⁷ J. Winiarz, op. cit., s. 54.

³⁸ J. Kosik, op. cit., s. 210.

4. Regulacja odpowiedzialności Skarbu Państwa na zasadzie słuszności w przepisach kodeksu cywilnego

Przepis art. 5 u.o.f.p. obowiązywał do wejścia p.w.k.c.³⁹ (art. VII pkt 4 p.w.k.c.). Nowe regulacje dotyczące odpowiedzialności państwa za szkodę wyrządzoną przez jego funkcjonariuszy zostały ulokowane w art. 417–421 k.c. Były to przepisy w znacznej mierze zbieżne treściowo z tymi uprzednio obowiązującymi na gruncie u.o.f.p., co znalazło odzwierciedlenie w uchwalonych przez Sąd Najwyższy wytycznych z 1971 roku⁴⁰. W trakcie prac nad przepisami k.c. dotyczącymi odpowiedzialności państwa za funkcjonariuszy podstawowym założeniem ustawodawcy było dążenie do inkorporacji przepisów u.o.f.p. tak, by wypracowane wcześniej poglądy orzecznictwa oraz doktryny zachowały swoją aktualność⁴¹.

Wytyczne z 1971 roku wyjaśniały, że przepisy art. 417–421 k.c. stanowiły kompleksowe unormowanie odpowiedzialności Skarbu Państwa (dalej także: SP) oraz państwowych osób prawnych. Innymi słowy zgodnie z poglądami judykatury, a także nauki prawa nie było konieczności⁴² posiłkowania się w zakresie odpowiedzialności Skarbu Państwa innymi przepisami k.c. regulującymi odpowiedzialność deliktową, w szczególności art. 416 k.c., art. 427 k.c., art. 429 k.c. oraz art. 430 k.c.⁴³

W związku z autonomicznym unormowaniem odpowiedzialności deliktowej Skarbu Państwa wykładnia przepisów art. 417–419 k.c. prowadziła do wniosku, że Skarb Państwa odpowiadał za wyrządzone przez swoich funkcjonariuszy szkody jak za czyny cudze, nawet gdy funkcjonariusz działał w charakterze organu

³⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 94).

⁴⁰ Uchwała Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego – Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych dnia 15 lutego 1971 roku, sygn. akt III CZP 33/70, OSNCP 1971, poz. 59 (dalej: wytyczne z 1971 roku).

⁴¹ A. Szpunar, op. cit., s. 82 i 89–90.

⁴² By nie powiedzieć, że możliwość taka była wyłączona.

⁴³ Zob. szerzej w omawianym zakresie A. Szpunar, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa...*, s. 103–109. Odmienne stanowisko oparte na założeniu, iż art. 417 k.c. stanowi normę programową prezentowane było przez S. Garlickiego (S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971, s. 158–159).

Skarbu Państwa. Pogląd ten spotkał się w doktrynie głosami polemicznymi⁴⁴. W wytycznych z 1971 roku przesądzone także zostało⁴⁵, że zasadą, na której oparta jest odpowiedzialność Skarbu Państwa przewidziana w art. 417 § 1 k.c., była zasada winy. Ponadto Sąd Najwyższy w wytycznych z 1971 roku ustalił, że zakres normowania art. 417–419 k.c. obejmował zarówno szkody wyrządzone obszarze *dominium*, jak i *imperium*⁴⁶. Oznacza to, że odpowiedzialność oparta na art. 419 k.c. mogła dotyczyć również działań o charakterze niewładczym, jakimi były podejmowane przez lekarzy czy pozostały personel medyczny czynności lecznicze.

5. Przestanki odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie art. 419 k.c.

Zgodnie z art. 419 k.c. w wypadku, gdy Skarb Państwa nie ponosił według przepisów tytułu VI księgi III k.c. odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności, poszkodowany mógł żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody przez Skarb Państwa, jeżeli doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo utracił żywiciela, a z okoliczności, zwłaszcza ze względu na niezdolność poszkodowanego do pracy albo ze względu na jego ciężkie położenie materialne, wynikało, że wymagały tego zasady współżycia społecznego.

Warto zauważyć, że art. 419 k.c. stanowił powtórzenie reguły wyrażonej na gruncie u.o.f.p. z uwzględnieniem zmian, które miały na celu zachowanie jednolitości terminologicznej na gruncie nowej – kodeksowej – regulacji odpowiedzialności Skarbu Państwa z tytułu czynów niedozwolonych. Zmiany te dotyczyły zastąpienia pojęcia „państwo” pojęciem „Skarb Państwa” oraz „pracownik państwowy” pojęciem „funkcjonariusz państwowy”. Inną zmianą terminologiczną było przyjęcie odpowiedzialności Skarbu Państwa w przypadku, gdy wymagały tego „zasady współżycia społecznego”, podczas gdy art. 5 u.o.f.p. umożliwiał zasądzenie

⁴⁴ Zob. w szczególności Z. Radwański, *Prawo zobowiązań*, Warszawa 1986, s. 170.

⁴⁵ Zob. poglądy wyrażone w tym zakresie w doktrynie: J. Kosik, op. cit., s. 97 i nast.; A. Śmieja, *Pojęcie winy bezimiennej na tle odpowiedzialności Skarbu Państwa za funkcjonariuszy państwowych*, „Nowe Prawo” 1975, nr 6, s. 777–779; A. Szpunar, op. cit., s. 126–127.

⁴⁶ Zob. szeroko A. Szpunar, op. cit., s. 118–126.

dochodzonego roszczenia „gdy przemawiały za tym względy słuszności”. W związku ze zmianą systemową art. 419 k.c. przewidywał możliwość całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, gdy „Skarb Państwa nie ponosi według przepisów niniejszego tytułu odpowiedzialności”⁴⁷, podczas gdy art. 5 u.o.f.p. odnosił się do „braku odpowiedzialności Państwa według przepisów prawa cywilnego”.

Uzasadnieniem dla pozostawienia w polskim systemie prawnym odpowiedzialności Skarbu Państwa na zasadzie słuszności była przede wszystkim zasada równości wobec ciężarów publicznych. Przepis ten pełnił również funkcję wyrównującą nierówności silniejszego wobec obywatela aparatu państwowego⁴⁸. Norma wynikająca z art. 419 k.c. zgodnie z poglądami wyrażonymi w wytycznych z 1971 roku miała charakter wyjątkowy, a przepis ten nie mógł podlegać wykładni rozszerzającej. Jego cel zgodnie z wytycznymi z 1971 roku przejawiał się w łagodzeniu szczególnie dotkliwych następstw wyrządzenia szkody, których usunięcie na podstawie przepisów ogólnych nie było możliwe.

Pomimo generalnie pozytywnych ocen przedstawicieli nauki dotyczących pozostawienia w k.c. możliwości naprawienia szkody na podstawie zasady słuszności w doktrynie pojawiły się również pewne głosy krytyczne. Dotyczyły one w szczególności różnicowania sytuacji prawnej podmiotu poszkodowanego oraz sprawcy szkody w zależności od miejsca jej wyrządzenia⁴⁹. Gdy więc „szkoda medyczna” była wyrządzona w państwowym zakładzie leczniczym, odpowiedzialność deliktowa opierała się na przepisach art. 417–419 k.c., zaś w przypadku wyrządzenia jej w jednostce niepaństwowej odpowiedzialność tę kształtowały ogólne przepisy o odpowiedzialności *ex delicto* (w szczególności zaś art. 415 k.c. – wina własna albo art. 430 k.c. – czynność powierzona) ze wszystkimi tego konsekwencjami, w tym wyłączeniem możliwości stosowania do drugiej ze wskazanych sytuacji art. 419 k.c.⁵⁰

Przepis art. 419 k.c. miał charakter *lex specialis* względem art. 417 k.c.⁵¹, w związku z tym dla zaktualizowania się odpowiedzialności Skarbu Państwa opartej na zasadzie słuszności konieczne było wyczerpanie wszystkich innych przesłanek odpowiedzialności

⁴⁷ W ten sposób ustawodawca odwołał się do tytułu VI księgi trzeciej k.c.

⁴⁸ B. Więzowska, op. cit., s. 121.

⁴⁹ A. Rembieliński, *Odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone przy leczeniu*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1973, nr 27, s. 7.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Zob. wytyczne z 1971 roku.

deliktowej Skarbu Państwa przewidzianych w art. 417 k.c. poza zawinieniem⁵². Odpowiedzialność Skarbu Państwa na zasadzie słuszności nie zachodziła poza granicami wyznaczonymi przez art. 417 k.c.⁵³ Skarb Państwa nie mógł ponosić odpowiedzialności na podstawie art. 419 k.c. w wypadkach, gdy na przykład wyrządzenie szkody nie było następstwem działania lub zaniechania funkcjonariusza państwowego lub gdy szkoda nie powstała przy wykonywaniu powierzonej mu czynności. Jednocześnie zastosowanie art. 419 k.c. możliwe było tylko wówczas, gdy zasądzenie dochodzonego roszczenia nie było możliwe na podstawie art. 417 k.c.

Sąd przed zastosowaniem art. 419 k.c. zobowiązany był więc do zbadania i wyczerpania przesłanek odpowiedzialności opartej na art. 417 k.c. i dopiero gdy doszedł do przekonania, że odpowiedzialność Skarbu Państwa na zasadzie winy jest wyłączona⁵⁴, zobowiązany był do weryfikacji możliwości zasądzenia świadczenia odszkodowawczego na zasadzie słuszności⁵⁵. Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoich rozstrzygnięciach wyjaśniał, iż aby możliwe było zastosowanie art. 419 k.c., konieczne jest ustalenie najpierw, czy zachodzą przesłanki odpowiedzialności opartej na art. 417 k.c.⁵⁶, a także, że zachodzenie przesłanek odpowiedzialności opartej na zasadzie słuszności nie zwalnia sądu *meriti* od zbadania w pierwszej kolejności możliwości przypisania Skarbu Państwa odpowiedzialności opartej na zasadzie winy⁵⁷. Tym samym należy zgodzić się z poglądem wyrażonym w nauce, że art. 419 k.c. miał charakter subsydiarny względem odpowiedzialności opartej na zasadzie winy⁵⁸.

⁵² Szerzej: A. Szpunar, op. cit., s. 266–273. Zob. też wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 11 maja 1983 roku, sygn. akt IV CR 118/83, OSNCP 1983 nr 12, poz. 201.

⁵³ Zob. też W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. S. Grzybowski, Warszawa–Wrocław 1981, s. 591.

⁵⁴ Zob. szeroko B. Więzowska, op. cit., s. 142–143.

⁵⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 13 marca 1969 roku, sygn. akt II PR 11/69, Legalis nr 13887; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 sierpnia 1999 roku, sygn. akt I ACa 410/99, Legalis nr 52315; postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 22 kwietnia 1967 roku, sygn. akt I CR 570/66, Legalis nr 13048. Zob. także K. Bączyk-Rozwadowska, *Odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone przy leczeniu*, wyd. II, Toruń 2013, s. 85.

⁵⁶ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 22 sierpnia 1968 roku, sygn. akt II CR 326/68, OSNCP 1969 nr 5, poz. 98.

⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 14 czerwca 1983 roku, sygn. akt IV CR 75/83, OSNCP 1984 nr 1, poz. 13.

⁵⁸ B. Więzowska, op. cit., s. 144.

Rozpoznając sprawę w płaszczyźnie art. 419 k.c., sąd powinien był mieć na uwadze, że jednym z podstawowych warunków uzasadniających dopuszczalność zastosowania tego przepisu było ustalenie, iż szkoda została wyrządzona przez „funkcjonariusza państwowego” „przy wykonywaniu powierzonych mu czynności”.

Definicję pojęcia funkcjonariusza państwowego zawierał art. 417 par. 2 k.c., który stanowił, iż funkcjonariuszami państwowymi są pracownicy organów władzy, administracji lub gospodarki państwowej, a także osoby działające na zlecenie tych organów, osoby powołane z wyboru, sędziowie i prokuratorzy oraz żołnierze sił zbrojnych⁵⁹. Zauważyć należy, że wykładania pojęcia funkcjonariusza państwowego w orzecznictwie prowadzona była w kierunku objęcia tym pojęciem jak najszerszego kręgu podmiotów.

Można przytoczyć w tym miejscu przykład zaliczenia do kręgu funkcjonariuszy państwowych na gruncie odpowiedzialności *ex delicto* Skarbu Państwa nawet przodownika ochrony roślin, który był organizatorem walki ze stonką ziemniaczaną i dostarczył mieszkańcom wsi środek owadobójczy, który niewłaściwie użyty wyrządził szkodę mieszkańcom⁶⁰. Wytyczne z 1971 roku zgodnie z brzmieniem przepisu dzieliły funkcjonariuszy państwowych na trzy grupy. Pierwsza z nich obejmowała pracowników organów władzy, administracji lub gospodarki państwowej, drugą stanowiły osoby powołane w drodze wyboru do organów państwowych, trzecią wreszcie były osoby działające na zlecenie organów władzy, administracji lub gospodarki państwowej.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego do funkcjonariuszy państwowych szeroko zaliczało (często bez jakiegokolwiek odniesienia w uzasadnieniu) między innymi lekarzy oraz położne, jednak zakres odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez te podmioty nie był jednolicie postrzegany. Odpowiedzialność deliktowa Skarbu Państwa ograniczana była początkowo do zaniedbań pracowników służby zdrowia jedynie o charakterze organizacyjnym, wyłączając z zakresu kompensacji szkody wyrządzone w związku z działaniem sprzecznym z zasadami wiedzy medycznej, za które odpowiedzialność ponosić mógł tylko lekarz (odpowiedzialność podzielona⁶¹)⁶².

⁵⁹ Szczegółowe uwagi dotyczące analizowanego pojęcia przedstawia A. Szpunar, op. cit., s. 118–126.

⁶⁰ Ibidem, s. 118–119.

⁶¹ M. Bączyk-Rozwadowska, op. cit., s. 52–57.

⁶² Zob. A. Szpunar, op. cit., s. 105–106 i K. Bączyk-Rozwadowska, op. cit., s. 53 i nast.

Z czasem stanowisko to spotkało się z krytyką w nauce⁶³ oraz w judykaturze⁶⁴. Ostatecznie w wytycznych z 1971 roku Sąd Najwyższy potwierdził odpowiedzialność Skarbu Państwa na zasadzie art. 417 k.c. za szkody wyrządzone przez zatrudnionych w zakładach służby zdrowia lekarzy oraz innych pracowników służby zdrowia również w zakresie szkód powstałych w związku z podejmowanymi czynnościami leczniczymi czy diagnostycznymi⁶⁵.

Zakresem zastosowania przepisów regulujących odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy objęte zostały więc wszelkie szkody wyrządzone w toku leczenia⁶⁶. Ujednolicenie podejścia do odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone w związku z procesem leczniczym⁶⁷ doprowadziło do zmniejszenia ryzyka procesowego po stronie poszkodowanego pacjenta, bowiem zbędne stało się ustalenie, czy w danym przypadku lekarz działał jako organ czy podwładny zakładu leczniczego. Wyłączona

⁶³ Zob. w szczególności M. Sośniak, *O ile zakład leczniczy...*, s. 350 i nast.

⁶⁴ Szczególne znaczenie miał tu wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 8 stycznia 1965 roku (sygn. akt II CR 2/65, Legalis nr 12210), w którym SN przesądził o odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez lekarza będącego funkcjonariuszem państwowym przy wykonywaniu powierzonej mu czynności nawet wówczas, gdy szkoda jest następstwem błędu sztuki lekarskiej. Orzeczenie to miało przełomowy charakter oraz ustaliło kierunek interpretacji przepisów, który został następnie potwierdzony w wytycznych z 1971 roku (zob. szeroko M. Sośniak, *Glosa do orzeczenia SN z 8 I 1965 (II CR 2/65)*, „Państwo i Prawo” 1967, nr 10, s. 637 i nast.). Przyjęty w tym orzeczeniu kierunek wykładni poprzez nadanie lekarzowi statusu funkcjonariusza państwowego nawet w zakresie czynności leczniczych umożliwił przyjęcie pełnej odpowiedzialności zakładu leczniczego za wszystkie wyrządzone przez lekarza szkody (Dąbrowa, op. cit., s. 32). Należy więc stwierdzić, że powołany wyrok wraz z wytycznymi z 1971 roku przesądził też o niemożliwości zastosowania do odpowiedzialności za szkody wyrządzone przy leczeniu przepisów art. 416 k.c., art. 429 k.c. oraz art. 430 k.c. Odpowiedzialność ta miała charakter jednolity i co do zasady opierała się na art. 417 k.c. (zasada winy) oraz art. 419 k.c. (zasada słuszności).

⁶⁵ SN stwierdził, że szeroki zakres zastosowania art. 417 k.c. ma istotne znaczenie dla oceny odpowiedzialności Skarbu Państwa za lekarzy zatrudnionych w służbie zdrowia. Pogląd o nieodpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez lekarzy na skutek błędów w zakresie diagnostyki i terapii, oparty na założeniu, że lekarze w tym zakresie nie są podwładnymi zakładów służby zdrowia, stracił – niezależnie od innych argumentów, które mogłyby za tym przemawiać – swą aktualność na gruncie art. 417 k.c. skoro przepis ten takiej przesłanki nie przewiduje. Na podstawie tego przepisu Skarb Państwa odpowiada więc także za szkody wyrządzone przez lekarza pacjentowi na skutek wadliwego postawienia diagnozy lub stosowania terapii. Zob. też: wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 8 sierpnia 1968 roku, sygn. akt I CR 301/68, Legalis nr 13628.

⁶⁶ A. Rembieliński, op. cit., s. 7.

⁶⁷ A. Szpunar, op. cit., s. 185–186.

została także możliwość powołania się Skarbu Państwa na brak winy w wyborze (*culpa in eligendo*)⁶⁸.

Poglądy te doprowadziły ostatecznie do przypisania odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone nie tylko przez lekarzy, lecz także personel pomocniczy, czyli pielęgniarki⁶⁹, położne⁷⁰ czy felczerów⁷¹ – jak za funkcjonariuszy państwa⁷². Osoby te w zależności od podstawy wykonywania obowiązków mogły należeć do pierwszej (zwłaszcza, gdy wykonują swoje obowiązki w ramach umowy o pracę) albo trzeciej z wymienionych wyżej grup funkcjonariuszy państwowych⁷³.

Warto tym miejscu zaznaczyć, że odpowiedzialność państwowych osób prawnych, do których należały uspołecznione zakłady opieki zdrowotnej, mogła być oparta na zasadzie słuszności wystawionej w art. 419 k.c. (art. 420 k.c.)⁷⁴.

⁶⁸ K. Bączyk-Rozwadowska, op. cit., s. 72.

⁶⁹ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1975 roku, sygn. akt I CR 880/74, OSPIKA 1976, poz. 181. W orzeczeniu tym SN uznał, że SP ponosi odpowiedzialność za niedostatecznie wyszkoloną pielęgniarkę, która w stanie faktycznym przedmiotowej sprawy dokonała wadliwego zastrzyku butapirazolu.

⁷⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1970 roku, sygn. akt II CR 543/70, Lex. W przedmiotowym orzeczeniu SN przyjął odpowiedzialność Skarbu Państwa za położną, która na skutek niewłaściwie zbadanej ciepłoty wody w termoforze doprowadzała do oparzenia II stopnia u noworodka.

⁷¹ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 listopada 1970 roku, sygn. akt I CR 484/70, OSNCP 1971 nr 7–8, poz. 134. W wyroku tym SN stwierdził, że „skoro więc w sprawie niniejszej zlecenie zastosowania apomorfiny pochodzi od nieuprawnionego do stosowania tego środka felczera i przy tym tylko po osłuchowym zbadaniu denata i bez zapewnienia mu stałej opieki lekarskiej, a ponadto skoro zostało ono dokonane w celu represyjnym (w celu uspokojenia doprowadzonego), zgon zaś pozostaje – zgodnie ze złożonymi w sprawie opiniami zakładów naukowych (Akademie Medyczne w Łodzi, Krakowie i Poznaniu) – w związku przyczynowym z zastosowaniem apomorfiny, to podstawa odpowiedzialności pozwanego z art. 417 par. 1 k.c. za winę jego funkcjonariusza została w sprawie całkowicie wykazana”.

⁷² A. Szpunar, op. cit., s. 186, A. Rembieliński, op. cit., s. 7–9.

⁷³ Zob. wytyczne z 1971 roku: Jeśli chodzi o umowy cywilnoprawne, to liczne przykłady działania na zlecenie w rozumieniu art. 417 par. 2 k.c. dotyczą w szczególności: lekarzy pracujących w zakładach służby zdrowia – na warunkach umowy zlecenia – w charakterze konsultantów czy chirurgów wykonujących na takiej podstawie prawnej zabiegi specjalistyczne.

⁷⁴ M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (Uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 1, s. 19–20.

Następną przesłanką, którą musiał udowodnić poszkodowany dochodzący roszczenia opartego na art. 419 k.c., było wykazanie, że szkoda powstała w związku z wykonywaniem przez funkcjonariusza „powierzonych mu czynności”. Orzecznictwo oraz literatura skłaniały się do szerokiego ujmowania zakresu czynności powierzanych funkcjonariuszom⁷⁵. Przedstawiciele doktryny, dokonując wykładni omawianej przesłanki, poszukiwali wskazówek interpretacyjnych w orzecznictwie opartym na stosowaniu art. 145 k.z. oraz art. 430 k.c.⁷⁶

Problematyka ta była już przedmiotem zainteresowania judykatury na gruncie zastosowania art. 5 u.o.f.p. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy wskazał, iż u.o.f.p. nie zawierał określenia, kiedy szkodę uważać należy za wyrządzoną przy wykonywaniu powierzonej funkcjonariuszowi czynności, a wykładnia tego przepisu powinna zmierzać do wyłączenia spod zakresu normowania tego przepisu sytuacji, kiedy funkcjonariusz wyrządza szkodę tylko „przy sposobności spełniania powierzonych mu obowiązków”⁷⁷. Orzecznictwo Sądu Najwyższego, które dostarcza bardzo wielu przykładów stanów faktycznych dotyczących szkód wyrządzonych przez funkcjonariuszy państwowych, akcentuje wyraźnie powiązanie szkody wyrządzonej przez funkcjonariusza z celem podejmowanej przez niego czynności oraz fakt wyrządzenia szkody w ramach wykonywanych obowiązków⁷⁸. Sąd, ustalając, czy czynność miała związek z pełnioną przez osobę wyrządzającą szkodę funkcją, powinien określić jej stanowisko służbowe, pełnione funkcje, charakter działalności⁷⁹ oraz cel działania sprawcy⁸⁰.

Do spełnienia przedmiotowej przesłanki przez lekarza lub członków personelu medycznego w przypadku wyrządzenia szkody pacjentowi wystarczające było więc, by szkoda powstała w związku z wykonywanymi obowiązkami zawodowymi. Odpowiedzialność Skarbu Państwa powstawała w szczególności w przypadku

⁷⁵ Zob. w szczególności M. Rafacz-Krzyżanowska, *Z problematyki prawnej art. 419 k.c.*, „Palestra” 1970, nr 11, s. 50–52.

⁷⁶ A. Szpunar, op. cit., s. 166; J. Kosik, op. cit., s. 148–150.

⁷⁷ Zob. wcześniej przywoływane orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 1957 roku, sygn. akt II CR 406/55, Lex/el. Zob. też W. Czachórski, [w:] *System...*, s. 591.

⁷⁸ Zob. też inne orzeczenia SN, np. uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – zasada prawna z dnia 9 września 1967 roku, sygn. akt III CZP 38/67, OSNCP 1969 nr 5, poz. 80.

⁷⁹ A. Szpunar, op. cit., s. 169.

⁸⁰ E. Łętowska, *System prawa administracyjnego*, t. III, Warszawa 1978, s. 492; A. Szpunar, op. cit., s. 172

szkód wyrządzonych w związku z podjętym leczeniem (niekoniecznie wadliwym) czy postawioną diagnozą⁸¹.

W orzecnictwie wyrażony został – w zasadzie jednolity – pogląd, że aby możliwe było przypisanie odpowiedzialności Skarbowi Państwa na zasadzie art. 419 k.c. konieczne było wykazanie zachodzenia między zdarzeniem (działaniem albo zaniechaniem funkcjonariusza publicznego) a szkodą adekwatnego związku przyczynowego (art. 361 par. 1 k.c.)⁸². W orzecnictwie aprobowany był pogląd, iż przepis art. 419 k.c. wyłączał obowiązek udowodnienia jedynie przestanki winy i nie było podstaw, by z katalogu przestanków wyeliminować również obowiązek wykazania związku przyczynowego⁸³.

W nauce sformułowany został jednak pogląd, iż powód nie zawsze może być obarczony koniecznością wykazania zachodzenia adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy działaniem lub zaniechaniem funkcjonariusza a doznaną szkodą⁸⁴. Argumentu przemawiającego za takim kierunkiem wykładni dostarcza między innymi orzeczenie dotyczące naprawienia szkody wynikającej z nietypowych komplikacji poszczepiennych u osoby, u której nie występowały przeciwwskazania do szczepienia⁸⁵.

Słusznie na tle omawianego orzeczenia zauważa profesor Andrzej Śmieja, że trudno mówić o adekwatnym związku przyczynowym, gdy szkoda wynika ze zdarzenia, które z bardzo małym prawdopodobieństwem może być jego przyczyną

⁸¹ Zob. np. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1970 roku, sygn. akt II CR 609/69, OSPiKA 1970, poz. 250.

⁸² Zob. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 23 maja 1974 roku (sygn. akt II CR 211/74, Legalis nr 18025); wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 24 listopada 1976 roku (sygn. akt IV CR 442/76, Legalis nr 19753). To ostatnie orzeczenie odnosi się bezpośrednio do szkód medycznych i statuuje zasadę, zgodnie z którą same zasady współżycia społecznego nie mogą stanowić podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej, muszą bowiem usprawiedliwiać kreowanie odpowiedzialności odszkodowawczej z mocy art. 419 k.c. tylko przy istnieniu związku przyczynowego pomiędzy postępowaniem lekarskim a wynikłą stąd dla pacjenta szkodą.

⁸³ Wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 6 czerwca 1969 roku, sygn. akt I CR 66/69, Legalis nr 13989; wyrok Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 13 marca 1969 roku, sygn. akt II PR 11/69, Legalis nr 13887.

⁸⁴ Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz*, wyd. 3, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2004, s. 1022–1023.

⁸⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 sierpnia 1968 roku, sygn. akt II CR 310/68, OSNCP 1969 nr 2, poz. 38.

(szkoda zdarza się raz na kilkaset tysięcy lub nawet kilka milionów szczepień)⁸⁶.

W innym – powołanym już wcześniej – orzeczeniu, również wydanym na gruncie szkód poszczepiennych, Sąd Najwyższy wskazał, iż „do obarczenia państwa odpowiedzialnością przewidzianą w art. 419 k.c. wystarcza stwierdzenie pomiędzy szkodą a niezawinionym działaniem funkcjonariusza państwowego, wykonującego powierzoną mu czynność, takiego związku, który wskazuje, że szkoda jest wynikiem tego działania, a względy słuszności przemawiają za jej naprawieniem.

Działanie to nie musi zatem bezpośrednio zmierzać do wyrządzenia szkody, chodzi raczej o ustalenie, że bez tej czynności szkoda nie mogłaby powstać. Tak rozumiany związek, pozwalający przypisać Skarbowi Państwa odpowiedzialność z mocy art. 419 k.c., występuje w rozstrzyganej sprawie, gdyż jest oczywiste, że powódka uchroniłaby się przed szkodą wywołaną poszczepiennym zapaleniem mózgu, gdyby zrezygnowała z zabiegu szczepienia ochronnego przeciwko durowi brzusznemu i tężcowi”⁸⁷.

Powyższe stanowisko Sądu Najwyższego doprowadziło do utrwalenia się w nauce poglądu, zgodnie z którym powód dochodzący roszczenia opartego na art. 419 k.c. nie jest zawsze zobowiązany do ścisłego udowodnienia zachodzenia adekwatnego związku przyczynowego⁸⁸. Był to pogląd charakterystyczny dla spraw mających za przedmiot szkody wyrządzone także przez tak zwane zakażenia szpitalne⁸⁹.

Przepis art. 419 k.c. umożliwiał indemnizację tylko takiej szkody, która jest następstwem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo utraty żywiciela. Oznacza to, że ustawodawca ograniczył zakres szkód podlegających naprawieniu na podstawie

⁸⁶ A. Śmieja, *Związek przyczynowy i zasady współżycia społecznego w świetle art. 419 k.c.*, „Acta Universitatis Wroclaviensis” 1990, nr 1152.

⁸⁷ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 5 września 1969 roku, sygn. akt II CZ 223/69, Legalis nr 14077.

⁸⁸ A. Śmieja, *Związek przyczynowy...*, s. 336; Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny...*, red. K. Pietrzykowski, s. 1022–1023. W orzecznictwie zob.: wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 czerwca 1969 roku, sygn. akt II CR 165/69, OSPiKA 1970 r., nr 7–8, poz. 155; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt II CR 692/73, Lex.

⁸⁹ Zob. na przykład wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1969 roku, sygn. akt II CR 551/69, OSP 1970, z. 10, poz. 202, czy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1974 roku, sygn. akt II CR 415/74, Lex.

art. 419 k.c. jedynie do szkód na osobie⁹⁰. W związku z tym w wytycznych z 1971 roku ustalone zostało, iż sądy powinny na tej podstawie przyznawać odszkodowanie przede wszystkim pod postacią renty oraz zwrotu poniesionych kosztów leczenia (art. 444 par. 1 zd. 1, par. 2 i 3 k.c. oraz art. 446 par. 1 i 2 k.c.). W uzasadnionych wypadkach nie jest też wyłączone przyznanie poszkodowanemu odpowiedniej sumy pieniężnej z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 445 par. 1 k. c.)⁹¹.

Pomimo tego, że zasądzenie zadośćuczynienia miało mieć na gruncie art. 419 k.c. charakter raczej wyjątkowy, to Sąd Najwyższy niejednokrotnie nie tylko je przyznawał, lecz także podwyższał zasądzone przez sądy powszechne zadośćuczynienie, gdy wymagały tego zasady współżycia społecznego oraz szczególne dolegliwości poszkodowanego związane z doznaną szkodą⁹².

Z treści przepisu art. 419 k.c. wynika, że dochodzone przez powoda i zasądzone przez sąd roszczenie musi także znajdować oparcie w zasadach współżycia społecznego, innymi słowy musi być wsparte odpowiednią aprobatą moralną⁹³. Sąd, ustalając możliwość zastosowania art. 419 k.c. w określonym stanie faktycznym, powinien był uwzględnić całokształt okoliczności sprawy⁹⁴.

Z orzecnictwa Sądu Najwyższego można wyprowadzić zaś wniosek, że roszczenie miało oparcie w zasadach współżycia społecznego w szczególności, gdy szkoda wyrządzona przez funkcjonariusza w związku z wykonywanymi przez niego obowiązkami miała szczególnie dotkliwy charakter, doprowadziła do szczególnie trudnej sytuacji finansowej powoda oraz była wyrządzona „z reguły”⁹⁵ w następstwie działań podjętych dla dobra

⁹⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 sierpnia 1971 roku, sygn. akt II CR 304/71, Legalis nr 15616.

⁹¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 stycznia 1961 roku, sygn. akt I CR 122/60, Lex.

⁹² Zob. między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 1968 roku, sygn. akt II CR 326/68, Lex.

⁹³ Zob. B. Więzowska, op. cit., s. 158.

⁹⁴ W. Czachórski, [w:] *System...*, s. 590.

⁹⁵ Zob. wytyczne z 1971 roku: Łącząc powyższe przesłanki, dotychczasowe orzecznictwo wykształciło trafny pogląd, że przyznanie odszkodowania na podstawie art. 419 k.c. jest dopuszczalne z reguły wtedy, gdy określone, niezawinione postępowanie funkcjonariusza państwowego, które wyrzodziło szkodę, zostało podjęte w interesie ogólnym, a nie w tym celu, aby chronić dobro poszkodowanego.

społecznego⁹⁶. Istnienia interesu ogólnego nie należało jednak oceniać jako przesłanki *sine qua non* odpowiedzialności Skarbu Państwa na zasadzie wyrażonej w art. 419 k.c.⁹⁷ Niewystępowanie tego interesu nie mogło więc *a priori* wyłączać możliwości otrzymania odszkodowania, zadośćuczynienia czy renty na zasadzie słuszności⁹⁸.

6. Przykłady odpowiedzialności Skarbu Państwa na zasadzie słuszności za szkody powstałe przy leczeniu

Analiza stanów faktycznych, w których sądy stosowały zasadę słuszności do naprawienia szkód wyrządzonych w związku z leczeniem, pozwala na ich kategoryzację. Poniżej pogrupowane zostały one zgodnie z systematyką opracowaną przez profesora Mirosława Nesterowicza⁹⁹ oraz zmodyfikowaną przez doktor habilitowaną Kingę Bączyk-Rozwadowską¹⁰⁰.

6.1. Przypadki przeprowadzenia leczenia lege artis oraz nietypowej reakcji organizmu pacjenta na leczenie

Istotnym problemem w orzecznictwie Sądu Najwyższego było wynagrodzenie niezawinionych szkód powstałych u pacjentów w związku z przeprowadzeniem zabiegu w sposób odpowiadający aktualnej – na chwilę przeprowadzenia zabiegu – wiedzy medycznej.

W wytycznych z 1971 roku problematyka przeprowadzenia zabiegu zgodnie z wiedzą medyczną została odniesiona do celu zabiegu w rozumieniu przeprowadzenia go w interesie ogólnym albo indywidualnym. Sąd Najwyższy zauważył, o czym mowa była już powyżej, że szczególnie uzasadnione jest naprawienie szkody wyrządzonej przez zabieg wykonany w interesie ogólnym (szczepienia czy zabiegi przyczyniające się

⁹⁶ Zob. w szczególności powoływane już wcześniej orzeczenie dotyczące szkód wyrządzonych w związku z szczepieniami ochronnymi (na przykład wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 sierpnia 1968 roku II CR 310/68, OSNCP 1969 nr 2, poz. 38), zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt II CR 692/73, OSNCP 1974 nr 10, poz. 176.

⁹⁷ B. Więzowska, op. cit., s. 164.

⁹⁸ Ibidem oraz M. Nesterowicz, *Prawo medyczne*, wyd. VI, Toruń 2004, s. 321–322.

⁹⁹ M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 322–325.

¹⁰⁰ K. Bączyk-Rozwadowska, op. cit., s. 88–95.

do poszerzenia wiedzy medycznej)¹⁰¹, ale nie jest ono wyłączone również w sytuacji prawidłowego wykonania za zgodą pacjenta, normalnie stosowanego zabiegu lekarskiego, który nie dał pożądanego wyniku¹⁰².

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazane zostało, że celem art. 419 k.c. jest wyjątkowe rozszerzenie odpowiedzialności Skarbu Państwa również na niezawinione wypadki szczególnie ciężkich następstw majątkowych uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia albo utraty żywiciela, gdy wymagają tego zasady współżycia społecznego. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z 18 lutego 1972 roku odpowiedzialność ta często uzasadniona była w wyjątkowych sytuacjach, gdy za powstanie szkody nikt nie odpowiada, gdyż ma ona źródło w przyczynach natury ogólnej, działających względem wszystkich, które w drodze losowej zaciążyły na życiu poszczególnego obywatela.

Przedmiotowe orzeczenie zapadło w stanie faktycznym, w którym powoda dotkniętego ciężkim schorzeniem reumatycznym na skutek przeprowadzonej diagnozy leczono na gruźlicę. W przedmiotowym stanie faktycznym Sąd Najwyższy zauważył, że art. 419 k.c. może znaleźć zastosowanie, gdy prawidłowe z punktu widzenia aktualnego stanu wiedzy i techniki medycznej leczenie okazało się w konsekwencji wadliwe i wyrządziło pacjentowi dotkliwą szkodę¹⁰³.

Pogląd powyższy znalazł odzwierciedlenie w innym orzeczeniu Sądu Najwyższego, którego stan faktyczny dotyczył szkody w postaci uszkodzenia nerwu łokciowego. Przyczyną zaistnienia szkody był sposób ułożenia powódki na stole operacyjnym, przez który doszło do ucisku nerwu. Z opinii biegłych sporządzonych w przedmiotowej sprawie wynikało, że ucisk taki daje zwykle tylko krótkotrwałe bóle i przemijające porażenie, jednak u powódki nastąpiła rzadko spotykana komplikacja w postaci trwałego niedowładu palców. Z wyводу opinii biegłych wynikało również, że gdyby ułożenie pacjentki było inne, nie doszłoby w ogóle do ucisku i porażenia nerwu

¹⁰¹ Zob. na przykład wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 kwietnia 1978 roku, sygn. akt IV CR 120/78, Legalis nr 20841.

¹⁰² Zob. na przykład wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 października 1973 roku, sygn. akt II CR 525/73, Legalis nr 17413.

¹⁰³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 18 lutego 1972 roku, sygn. akt I CR 609/71, OSPiKA 1972 nr 10, poz. 183.

łokciowego. Uzasadnieniem zastosowania art. 419 k.c. była więc *in casu* nietypowa (rzadko spotykana) reakcja organizmu na ułożenie powódki na stole operacyjnym. Okoliczności te powodowały obciążenie Skarbu Państwa odpowiedzialnością odszkodowawczą na zasadzie słuszności na podstawie art. 5 u.o.f.p.

Sąd, co istotne, ustalając wysokość przyznanego powódce świadczenia, wskazał, że choć otrzymuje ona rentę socjalną, to nie ulega jednak wątpliwości, że częściowy niedowład ręki (i to prawej) ogranicza znacznie możliwości pracy powódki zarówno zarobkowej, jak i w gospodarstwie domowym, zaś położenie materialne i życiowe powódki, mającej dwoje nieletnich dzieci, uległo w ten sposób bardzo znacznemu pogorszeniu, co uzasadniało przyznanie zadośćuczynienia i odszkodowania¹⁰⁴.

Warto ponadto zwrócić uwagę na dwa orzeczenia związane z wyrządzeniem szkody w warunkach uzasadniających zastosowanie art. 419 k.c., które dotyczyły zakresu zgody pacjenta na leczenie. Wskazać należy, że Sąd Najwyższy uznał, iż ryzyko operacyjne, jakie bierze na siebie pacjent, wyrażając zgodę na zabieg, obejmuje jedynie zwykłe powikłania pooperacyjne, nie zaś komplikacje i szkody wynikłe wskutek pomyłki lekarza¹⁰⁵. Jeżeli więc lekarz pomyłkowo uszkodził w czasie operacji inny organ, to chociażby pomyłka ta była niezawiniona, nie może ona obciążać pacjenta. Uzasadniało to zdaniem Sądu zastosowanie, przy istnieniu innych przesłanek, art. 419 k.c., chociaż sama operacja była przeprowadzona dla dobra chorego i za jego zgodą.

Powyższe orzeczenia stanowią o granicach stosowania art. 419 k.c. i są wyrazem dążenia judykatury do ustanowienia ram, w których możliwe było stosowanie tej normy¹⁰⁶. Dążenie to było zbieżne z poglądami dotyczącymi zgody pacjenta na przeprowadzenie zabiegu, który poprzez wyrażenie owej zgody przyjmował ryzyko normalnych powikłań związanych z przeprowadzeniem zabiegu¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 czerwca 1968 roku, sygn. akt II CR 238/68, Legalis.

¹⁰⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 19 października 1971 roku, sygn. akt II CR 421/71, Legalis 15752 i wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 29 grudnia 1969 roku, sygn. akt II CR 551/69, OSP 1970, z. 10, poz. 202.

¹⁰⁶ A. Szpunar, op. cit., s. 260.

¹⁰⁷ Tak między innymi M. Sośniak, *Cywilna odpowiedzialność lekarza*, Warszawa 1989, s. 123 i nast.

6.2. Zabiegi wykonywane ze względów ogólnospołecznych

Kolejna grupa stanów faktycznych, jaka możliwa jest do wyodrębnienia na podstawie orzecznictwa Sądu Najwyższego, obejmuje w szczególności szkody wyrządzone w związku z szczepieniami ochronnymi oraz badaniami o charakterze obligatoryjnym. Dla zobrazowania przywołanej kategorii spraw można przywołać tezy dwóch orzeczeń Sądu Najwyższego.

W pierwszej sprawie Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązek szczepień ochronnych przeciwko chorobom zakaźnym wprowadzony został nie tylko w interesie osób poddanych szczepieniom, lecz także w interesie całego społeczeństwa. Względy słuszności (zasady współżycia społecznego) zatem z reguły przemawiają za naprawieniem przez Skarb Państwa szkody, jakiej osoba poddana przymusowemu szczepieniu dokonane przez uprawnionego funkcjonariusza państwowego doznała w wypadku ciężkiego rozstroju zdrowia na skutek tego szczepienia, chociażby było ono przeprowadzone w sposób prawidłowy¹⁰⁸.

W podobnym tonie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z 11 września 1968 roku, w którym Sąd Najwyższy wskazał, iż szczepienia ochronne zarządzone są w interesie całego społeczeństwa i każdego obywatela, a normalnie też nie powodują u osób szczepionych żadnego poważniejszego rozstroju zdrowia, jeżeli jednak wyjątkowo – z niewyjaśnionych dotychczas przez naukę i przez nikogo niezawinionych przyczyn – rozstrój taki nastąpi, powodując trwałe kalectwo, zasady współżycia społecznego przemawiają za zarządzeniem odszkodowania na podstawie art. 5 u.o.f.p. względnie art. 419 k.c.¹⁰⁹

Jeżeli więc szkoda wyrządzona była w związku z podjętymi w ogólnospołecznym interesie działaniami leczniczymi albo o charakterze prewencyjnym, odpowiedzialność na zasadzie słuszności za jej wyrządzenie ponosił Skarb Państwa. W doktrynie wskazane zostało, że stosowanie art. 419 k.c. do szkód wyrządzonych w związku z przeprowadzonymi szczepieniami ochronnymi stanowi nie tylko przejaw

¹⁰⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 sierpnia 1968 roku, sygn. akt II CR 310/68, OSNCP 1969 nr 2, poz. 38.

¹⁰⁹ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 września 1968 roku, sygn. akt II CR 325/68, Legalis nr 13655.

humanitaryzmu polskiego prawa, lecz także dowód racjonalnego ujęcia społecznej profilaktyki chorobowej¹¹⁰. Warto odnotować, że w obu wyżej przytoczonych sprawach Sąd Najwyższy silnie akcentował fakt podjęcia przez funkcjonariusza czynności w interesie ogólnym, nie tylko indywidualnym interesie pacjenta, który szczególnie uzasadniał zarówno samą odpowiedzialność za szkodę, jak i wysokość przyznanego świadczenia odszkodowawczego.

6.3. Przyczynienie się pacjenta do rozwoju nauk medycznych

Omawiana grupa wypadków dotyczy sytuacji, w których wyrządzenie szkody pacjentowi doprowadziło równocześnie do rozwoju nowych metod leczenia, wykrycia nowych chorób czy zarzucenia metody leczenia, która niesie za sobą zbyt duże ryzyko¹¹¹.

Orzeczenie, które w sposób najpełniejszy oddaje istotę omawianego zagadnienia, zostało wydane w następującym stanie faktycznym¹¹². Powód został przyjęty do Kliniki Chirurgicznej Akademii Medycznej celem usunięcia cysty podskórnej w okolicy kości ogonowej. W Klinice dokonano zabiegu operacyjnego usunięcia cysty. Po przeprowadzonym zabiegu nastąpiło zanieczyszczenie rany pooperacyjnej i w jej wyniku wystąpiła zgorzel gazowa. Wystąpienie zgorzeli gazowej spowodowało doznanie przez powoda ciężkiego inwalidztwa. Kalectwo powoda polegało na tym, że doznał on rozległej blizny pooperacyjnej, znacznych ubytków ciała, przykurczu w stawie biodrowym i w stawie kolanowym. W związku z tym cierpiał na niedowład kończyny lewej dolnej i miał trudności w poruszaniu się. Nastąpiło także skrzywienie kręgosłupa i zeszpecenie.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku stwierdził, że zarażenie paciorkowcem hemoletycznym, jakie przeszedł powód, należy do rzadkości i nie jest opisane

¹¹⁰ M. Sośniak, *Glosa do orzeczenia SN z 20 VIII 1968 (II CR 310/68)*, OSPiKA 1969, z. 3.

¹¹¹ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 1983 roku, sygn. akt IV CR 75/83, OSN 1984, nr 1, poz. 134. W przedmiotowym wyroku SN przyjął możliwość zasądzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za szkodę wyrządzoną stosowaniem w leczeniu bólów kręgosłupa hydrokortyzonu, który następnie powodował nawet porażenie dolnej połowy ciała. Po poznaniu skutków ubocznych leku zaprzestano jego stosowania.

¹¹² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt II CR 629/73, OSNCP 1974 nr 10, poz. 176.

w polskim piśmiennictwie medycznym. Przypadek ten stanowił więc podstawę do jego opisanie i wzbogacenia wiedzy medycznej. Sąd Najwyższy zaakcentował więc ponownie poniesienie szkody przez poszkodowanego w interesie ogólnym, bowiem wystąpienie szkody u pacjenta będzie stanowić ostrzeżenie dla uniknięcia podobnych sytuacji w przyszłości.

W stanie faktycznym innej sprawy¹¹³ małoletniemu pacjentowi zlecono podawanie penicyliny oraz diobyceliny. Reakcja dziecka na podawane zastrzyki doprowadziła do upośledzenia fizycznego, jego prawa noga stała się cieńsza, pośladek mniejszy, co powodowało utykanie, zachwianie równowagi, znaczne ograniczenie sprawności fizycznej bez żadnych szans odzyskania tej sprawności w przyszłości. Sąd Najwyższy uznał, że zachodzą przesłanki zasądzenia roszczenia na podstawie art. 419 k.c. z uwagi na nietypową reakcję powoda na zastrzyki z diobyceliny, której efektem był bardzo rozległy uraz powoda. W ocenie biegłych rozległość i skutki zastrzyku okazały się niemożliwe do przewidzenia. Przypadek ten zgodnie z zapatrywaniem Sądu Najwyższego niewątpliwie przyczynił się do wzbogacenia wiedzy medycznej, a przynajmniej do większego wyczulenia służby zdrowia przy stosowaniu przedmiotowego środka w konkretnych przypadkach.

6.4. Inne wypadki zastosowania art. 419 k.c. do szkód wyrządzonych podczas leczenia

Przykładem wyroku, który wymyka się powyżej przyjętemu podziałowi jest orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku¹¹⁴. W przedmiotowej sprawie powód był poddawany trzy razy w tygodniu dializie nerek w Klinice Chorób Nerek Akademii Medycznej w Gdańsku. Na skutek wystąpienia u niego typowego przy tego rodzaju zabiegu spadku we krwi ilości hemoglobiny i hemokrytu przetoczono mu krew, która, jak się później okazało, zainfekowana była wirusem HIV. Sąd ustalił, że pracownikom Kliniki nie można przypisać winy bowiem dawca, od którego pochodziła krew, był poddany badaniu na obecność wirusa HIV, który nie został u niego wykryty z uwagi na wczesny etap zarażenia.

¹¹³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 20 maja 1982 roku, sygn. akt I CR 134/82, Legalis nr 23162.

¹¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 26 czerwca 1992 roku, sygn. akt I ACr 254/92, OSP 1993 nr 10, poz. 195.

Sąd Apelacyjny uchylił co prawda wyrok sądu I instancji, który na podstawie art. 419 k.c. zasądził na rzecz powoda zadośćuczynienie oraz odszkodowanie, jednak poczynił on kilka uwag na tle stosowania art. 419 k.c. Sąd Apelacyjny wskazał między innymi, iż przepis ten znajduje zastosowanie wówczas, gdy na podstawie przepisów o czynach niedozwolonych Skarb Państwa bądź państwowa osoba prawna (art. 420 k.c.) nie ponosi odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności.

W pierwszej zatem kolejności wnikliwego wyjaśnienia wymagały okoliczności dotyczące zasadności żądania powództwa na podstawie art. 417 k.c. i 420 k.c. Do uchylenia orzeczenia Sądu Wojewódzkiego doszło z uwagi na brak przeanalizowania przez ów sąd, czy dawca krwi podanej powodowi nie był osobą z kręgu osób zwiększonego ryzyka (przykładowo nie był osobą uzależnioną od narkotyków) i w konsekwencji ustalenie, czy nie doszło do naruszenia zasad bezpieczeństwa pobytu powoda, co mogłoby prowadzić do przypisania pozwanej Klinice winy organizacyjnej.

W przypadku możliwości przypisania winy funkcjonariuszowi odpowiedzialność oparta na art. 419 k.c., o czym mowa była wcześniej, byłaby wyłączona. W glosie do przedmiotowego orzeczenia profesor Mirosław Nesterowicz argumentował, iż ryzyka pobrania od dawcy krwi zainfekowanej wirusem HIV nie da się zupełnie wykluczyć, zwłaszcza w przypadku tak zwanego okienka serologicznego, a skutków takiego ryzyka nie powinien ponosić pacjent, co w konsekwencji prowadzi do przyjęcia, że odpowiedzialność stacji krwiodawstwa, przy założeniu braku możliwości przypisania jej funkcjonariuszom zawinienia, powinna być oparta na zasadzie słuszności¹¹⁵.

Przykładów stosowania art. 419 k.c. do spraw związanych ze szkodami doznаныmi w toku leczenia jest więcej¹¹⁶. Również w nauce podnosi się, że przepis ten mógł mieć zastosowania do innych kategorii spraw¹¹⁷.

¹¹⁵ M. Nesterowicz, *Glosa do orzeczenia SA w Gdańsku z dnia 26 czerwca 1992 r.*, OSPiKA 1993, z. 10, poz. 195.

¹¹⁶ Można wskazać choćby na wcześniej powołany wyrok Sądu Najwyższego z 11 września 1968 roku (sygn. akt II CR 325/68, *Legalis* nr 13655), który dotyczy zastosowania art. 419 k.c. w przypadku braku zapewnienia przez szpital należytej obsady stanowisk z przyczyn niezależnych od tej jednostki.

¹¹⁷ Zob. w szczególności: M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 323–325.

7. Wnioski i skutki uchylenia art. 419 k.c. dla kompensacji szkód powstałych przy leczeniu

Zasada słuszności od wejścia w życie art. 5 u.o.f.p. i następnie na gruncie art. 419 k.c. stanowiła podstawę naprawienia szkód wyrządzonych w związku z leczeniem.

Dominująca pozycja państwa (mówimy tu o okresie obowiązywania obu wyżej wymienionych przepisów, mianowicie od 1956 do 2004 roku, jednak oczywiste jest, że w okresie przemian gospodarczych i społecznych (lata 1990–2004) rola art. 419 k.c. w indemnizacji szkód medycznych stopniowo malała) we wszystkich obszarach życia społecznego i gospodarczego doprowadziła również do monopolizacji służby zdrowia. Pracownicy tego sektora zostali uznani za funkcjonariuszy publicznych, a wobec odrzucenia utrwalonej na gruncie art. 144 i art. 145 k.z. zasady podzielonej odpowiedzialności za szkody medyczne¹¹⁸ możliwe stało się przypisanie odpowiedzialności za szkody wyrządzone w związku z szeroko pojętym procesem leczniczym Skarbowi Państwa na podstawie d. art. 417 i art. 419 k.c.

W przeszłości odpowiedzialność Skarbu Państwa miała charakter jednolity i nie była uzależniona od obszaru działania Państwa (*dominium / imperium*). Bez znaczenia było więc to, że działalność w obszarze ochrony zdrowia – co do zasady – ma charakter niewładczy (dominalny).

Sam przepis art. 419 k.c. stanowił uzupełnienie ogólnych reguł odpowiedzialności przewidzianych w d. art. 417 k.c., na podstawie którego odpowiedzialność Skarbu Państwa oparta była na zasadzie winy. Tym samym art. 419 k.c. umożliwiał, po spełnieniu przesłanek, naprawienie szkody tam, gdzie d. art. 417 k.c. nie miał zastosowania (tam, gdzie przesłanka winy nie była wyczerpana, co zostało przez sąd ustalone w treści uzasadnienia orzeczenia). Tym samym art. 419 k.c. nie tylko uzupełniał (miał charakter subsydiarny wobec d. art. 417 k.c.), lecz także samodzielnie łagodził rygoryzm odpowiedzialności deliktowej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu powierzonych funkcjonariuszowi publicznemu czynności. Przepis art. 419 k.c. pozostawiał sądowi orzekającemu niezbędny zakres swobody stosowania, który umożliwiał kompensację szkody wszędzie tam, gdzie nie było możliwe przypisanie winy sprawcy szkody, a przemawiały za tym zasady współżycia społecznego. Swoboda stosowania nie mogła być jednak mylona z dowolnością,

¹¹⁸ Zob. M. Białkowski, *Odpowiedzialność deliktowa...*, s. 108–109.

przepis ten jako wyjątek od reguły wyrażonej w d. art. 417 k.c. nie mógł być wykładany rozszerzająco, ale jednocześnie sąd winien był zastosować art. 419 k.c. i w odpowiednim – odpowiadającym zasadom współżycia społecznego – stopniu dokonać indemnizacji szkody, gdy tylko przemawiały za tym względy słuszności.

Badanie przez sąd możliwości naprawienia szkody na podstawie zasady współżycia społecznego nie było ograniczone jedynie do złego stanu finansowego poszkodowanego. Sąd, stosując art. 419 k.c., brał pod uwagę także okoliczności wyrządzenia szkody. Dlatego też art. 419 k.c. miał tak istotne znaczenie przy kompensacji szkód, które powstały przy zabiegach dokonywanych dla dobra całego społeczeństwa, w szczególności w związku ze szczepieniami ochronnymi, czy gdy zabieg, w związku z którym powstała szkoda, przyczynił się do rozwoju nauki czy wiedzy medycznej. Norma prawna dająca się wyinterpretować z art. 419 k.c. pozwalała też na naprawienie szkód wynikających z tak zwanych wypadków medycznych, czyli zdarzeń, które doprowadziły do powstania szkody w warunkach uniemożliwiających przypisanie danemu podmiotowi winy (choćby winy bezimiennej) w działaniu albo zaniechaniu.

Z jednej więc strony należy zauważyć, że nie jest możliwe *a priori* wyliczenie zamkniętego katalogu zasad, którymi winien był się kierować sąd, rozważając możliwość zastosowania art. 419 k.c., z drugiej zaś wypowiedzi judykatury dają podstawy do przyjęcia, że zastosowanie art. 419 k.c. miało szczególne uzasadnienie, gdy poszkodowany znalazł się w bardzo złej sytuacji finansowej albo życiowej, gdy zostały mu znacząco ograniczone możliwości zarobkowe albo gdy je całkowicie utracił, gdy cierpienia związane z powstaniem szkody były szczególnie dolegliwe i długotrwałe, gdy szkoda powstała u osoby młodej, a także gdy szkoda powstała podczas zabiegów dokonywanych w interesie społeczeństwa jako całości.

Z czasem art. 419 k.c. zaczął tracić na znaczeniu, co związane było między innymi z wprowadzeniem systemu powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego, wejściem w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹¹⁹, zmianami w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa czy postępującą prywatyzacją służby zdrowia.

¹¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483).

Wraz ze wzrostem znaczenia tych czynników dla kompensacji szkód powstałych przy leczeniu coraz większego znaczenia nabierały ogólne reguły odpowiedzialności deliktowej (w szczególności art. 415 k.c. i art. 430 k.c.). W końcu zaś uchylenie art. 419 k.c. doprowadziło zgodnie ze słusznymi poglądami doktryny do powstania „luki odpowiedzialności” w przepisach regulujących odpowiedzialność deliktową w szczególności w przypadku szkód wyrządzonych przy leczeniu¹²⁰. Oto bowiem dotąd kompensowane na podstawie art. 419 k.c. przypadki szkód medycznych pozostały po zmianie k.c. z 2004 roku¹²¹ poza zakresem zastosowania ogólnych przepisów normujących odpowiedzialność deliktową.

Obecna regulacja odpowiedzialności Skarbu Państwa oparta na zasadzie słuszności przewidziana jest w art. 417² k.c. Przepis ten pomimo poglądów wyrażonych w doktrynie¹²² ma zdecydowanie inny (węższy) zakres zastosowania w tak zwanych sporach medycznych. Jedną z najistotniejszych różnic jest oderwanie odpowiedzialności od sprawcy szkody (funkcjonariusza publicznego) i powiązanie jej z wykonywaniem władzy publicznej. Stanowi to o odpersonalizowaniu odpowiedzialności i związaniu jej ze strukturą władzy¹²³.

Różnica pomiędzy art. 417² k.c. oraz art. 419 k.c. polega na tym, iż kompensacja oparta na art. 419 k.c. była możliwa, gdy funkcjonariusz nie ponosił winy, zaś w przypadku art. 417² k.c. ustawodawca odstąpił od konieczności ustalenia jakiegokolwiek ujemnej oceny zdarzenia sprawczego¹²⁴. Ponadto różnica pomiędzy zastosowaniem art. 419 k.c.

¹²⁰ M. Nesterowicz, M. Wałachowska, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy leczeniu w związku z nowym pozasądowym systemem kompensacji szkód medycznych*, [w:] *Kompensacja szkód wynikłych ze zdarzeń medycznych. Problematyka cywilnoprawna i ubezpieczeniowa*, red. E. Kowalewski, Toruń 2011, s. 19; zob. też M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność cywilna zakładu opieki zdrowotnej za lekarza jako podwładnego*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 9, s. 4.

¹²¹ Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2004 nr 162, poz. 1692).

¹²² Z. Banaszczyk, op. cit., s. 287. Autor wskazywał, że art. 417² k.c. jest „odpowiednikiem uchylonego art. 419 k.c.”. Autor jednak wskazuje, że między przepisami zachodzi „różnica jakościowa”.

¹²³ Z. Radwański, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej w świetle projektowanej nowelizacji kodeksu cywilnego*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 2, s. 10 i nast.

¹²⁴ Z. Banaszczyk, op. cit., s. 287.

i art. 417² k.c. sprowadza się do tego, że obecnie możliwe jest naprawienie szkody tylko w przypadku zgodnego z prawem wykonywania władzy publicznej (*imperium*), podczas gdy naprawienie szkody w poprzednim stanie prawnym na podstawie zasady słuszności możliwe było także w przypadku wyrządzenia szkody poprzez działanie lub zaniechanie w sferze uprawnień gospodarczych państwa (*dominium*).

Pozostałe różnice redakcyjne w obu przepisach, dotyczące rodzaju szkód podlegających kompensacji (art. 417² k.c. mówi o „szkodach na osobie”, zaś art. 419 k.c. wymieniał uszkodzenie ciała, wywołanie rozstroju zdrowia czy utratę żywiciela), zakresu naprawienia szkody (w obu przepisach zakres, w jakim może zostać naprawiona szkoda, był uzależniony od zasad współżycia społecznego i mógł być częściowy albo całkowity), uzasadnienia odpowiedzialności w „zasadach współżycia społecznego” (art. 419 k.c.) czy „względach słuszności” (art. 417² k.c.) nie mają charakteru merytorycznego i pozostają bez wpływu na zakres odpowiedzialności i przesłanki naprawienia szkody¹²⁵.

Obecnie postanowienia art. 417–421 k.c. stanowią (podobnie jak miało to miejsce przed wejściem w życie zmiany k.c. z 2004 roku) jednolity kompleks przepisów wyłącznie regulujących odpowiedzialność za szkody z ograniczeniem jednak do tych powstałych przy wykonywaniu władzy publicznej, wyodrębnionych na podstawie kryterium przedmiotowego (odpowiedzialność dotyczy tylko działań, które mieszczą się w zakresie pojęcia wykonywanie władzy publicznej)¹²⁶.

Uzasadnieniem wprowadzenia do polskiego systemu prawnego art. 417² k.c. było założenie, iż możliwe są wypadki, w których działania lub zaniechania o charakterze władczym będą zgodne z prawem, a jednocześnie nie byłoby słuszne, by ich negatywne skutki obciążały wyłącznie poszkodowanego¹²⁷. Odpowiedzialność oparta na art. 417² k.c. jest więc odpowiedzialnością za szkody wyrządzone przy zgodnym z prawem (legalnym, czyli oderwanym od bezprawności) wykonywaniu władzy publicznej. Przepis ten (podobnie jak miało to miejsce w przypadku art. 419 k.c.) ma

¹²⁵ B. Więzowska, op. cit., s. 182–183, Z. Banaszczyk, op. cit., s. 288–290. Należy zwrócić uwagę, że wykładania „względów słuszności” w rozumieniu art. 417² k.c. powinna odbywać się z uwzględnieniem poglądów wypracowanych na gruncie art. 419 k.c.

¹²⁶ Z. Radwański, *Odpowiedzialność...*, s. 12–13.

¹²⁷ Ibidem, s. 22.

charakter posiłkowy względem podstawowej reguły odpowiedzialności Skarbu Państwa wynikającej z art. 417 k.c.

Przepis art. 417² k.c. ma bardzo ograniczone zastosowanie do naprawienia szkód medycznych. Zgodnie z zapatrywaniem Beaty Więzowskiej-Czepiel dotychczasowe i wyrażone na gruncie art. 419 k.c. poglądy orzecznictwa i doktryny na stosowanie zasady słuszności do kompensacji szkód wyrządzonych przy leczeniu stały się nieaktualne, co znacznie pogarsza sytuację poszkodowanego w porównaniu do poprzedniej regulacji¹²⁸.

Oczywiście w nowych realiach gospodarczych i społecznych, mających u podstaw własność prywatną i wolność gospodarczą, w tym swobodę prowadzenia działalności gospodarczej w obszarze, jakim jest działalność lecznicza, niemożliwe było utrzymanie odpowiedzialności odszkodowawczej opartej na zasadzie słuszności za szkody wyrządzone w związku z leczeniem. Ta bowiem pozostaje uzasadniona w relacji państwo – obywatel (obecnie: art. 417² k.c.), jednak w realiach gospodarczych i stosunkach między równymi uczestnikami obrotu i stronami stosunków zobowiązaniowych mających swoje źródło w delikcie jej zastosowanie z natury rzeczy musi być ograniczone (zob. *ius moderandi* przewidziane w art. 440 k.c.).

Poglądy doktryny przewidujące spadek znaczenia zasady słuszności dla naprawienia szkód wyrządzonych w związku z leczeniem okazały się słuszne. Próżno obecnie w judykaturze szukać przykładów stosowania art. 417² k.c. do szkód powstałych przy leczeniu. W doktrynie wskazuje się jedynie, że przepis ten może mieć zastosowanie w przypadku wyrządzenia pacjentowi szkody przez publiczne podmioty udzielające świadczeń opieki zdrowotnej, dokonujące działań zgodnych z prawem, które można określić jako władcze na przykład w związku z przymusem leczenia, obowiązkowymi szczepieniami ochronnymi, umieszczeniem w zakładzie psychiatrycznym bez zgody pacjenta, hospitalizacją czy kwarantanną i izolacją na skutek choroby zakaźnej zarządzonej przez inspektora sanitarnego¹²⁹.

¹²⁸ B. Więzowska, op. cit., s. 190.

¹²⁹ M. Nesterowicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2014 r., II CSK 364/12*, Prawo medyczne. Komentarze i glosy do orzeczeń sądowych, Warszawa 2014, s. 76.

Jest tak oczywiście z uwagi na ograniczenie zastosowania art. 417² k.c. w porównaniu do art. 419 k.c. jedynie do działań w obszarze *imperium*. Przepis art. 417² k.c. nie będzie miał więc zastosowania poza tym obszarem, w szczególności do tak zwanych wypadków medycznych czy szerzej – przypadków wyrządzenia szkody w związku z przeprowadzeniem zabiegu w indywidualnym interesie pacjenta w sposób zgodny z wiedzą medyczną. Wszelkie wypadki nietypowej reakcji organizmu pacjenta na leczenie czy rzadkich powikłań występujących po prawidłowo przeprowadzonym leczeniu, a dających dolegliwe skutki dla poszkodowanego, pozostają obecnie poza zakresem kompensacji art. 417² k.c.

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz.U. 1952 nr 33, poz. 232).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 nr 44, poz. 267).

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. 1935 nr 30, poz. 227).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. 1933 nr 82, poz. 598).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2024, poz. 1061).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2024, poz. 1568).

Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o badaniach klinicznych produktów leczniczych stosowanych u ludzi (Dz.U. 2023, poz. 605).

Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych (Dz.U. 1956 nr 54, poz. 243).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. 2024, poz. 581).

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2024, poz. 924).

Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. 1950 nr 34, poz. 312).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 94).

Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2004 nr 162, poz. 1692).

Literatura

Najwyższa Izba Kontroli (KZD.430.005.2018, Nr ewid. 163/2018/P/18/057/KZD), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,18515,vp,21114.pdf> (dostęp: 14.10.2025).

Orzeczenie Sądu Najwyższego I Izby Cywilnej z dnia 16 grudnia 1927 r., sygn. akt I C 595/26, Lex.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 1957 r., sygn. akt II CR 406/55, Lex.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 stycznia 1961 r., sygn. akt I CR 122/60, Lex.

Orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1961 r., sygn. akt II CR 912/60, Lex.

Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 22 kwietnia 1967 r., sygn. akt I CR 570/66, Legalis.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 26 czerwca 1992 r., sygn. akt I ACr 254/92, OSP 1993 nr 10, poz. 195.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 sierpnia 1999 r., sygn. akt I ACa 410/99, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 8 stycznia 1965 r., sygn. akt II CR 2/65, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1966 r., sygn. akt II CR 298/66, Lex.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 czerwca 1968 r., sygn. akt II CR 238/68, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 8 sierpnia 1968 r., sygn. akt I CR 301/68, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 sierpnia 1968 r., sygn. akt II CR 310/68, OSNCP 1969 nr 2, poz. 38.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 22 sierpnia 1968 r., sygn. akt II CR 326/68, OSNCP 1969 nr 5, poz. 98.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 września 1968 r., sygn. akt II CR 325/68, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 13 marca 1969 r., sygn. akt II PR 11/69, Legalis.

Wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 6 czerwca 1969 r., sygn. akt I CR 66/69, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 czerwca 1969 r., sygn. akt II CR 165/69, OSPiKA 1970 r., nr 7–8, poz. 155.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 5 września 1969 r., sygn. akt II CZ 223/69, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1969 r., sygn. akt II CR 551/69, OSP 1970, z. 10, poz. 202.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1970 r., sygn. akt II CR 609/69, OSPiKA 1970, poz. 250.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 listopada 1970 r., sygn. akt I CR 484/70, OSNCP 1971 nr 7–8, poz. 134.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1970 r., sygn. akt II CR 543/70, Lex.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 sierpnia 1971 r., sygn. akt II CR 304/71, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 19 października 1971 r., sygn. akt II CR 421/71, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 18 lutego 1972 r., sygn. akt I CR 609/71, OSPiKA 1972 nr 10, poz. 183.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 października 1973 r., sygn. akt II CR 525/73, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 r., sygn. akt II CR 692/73, OSNCP 1974 nr 10, poz. 176.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 23 maja 1974 r., sygn. akt II CR 211/74, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 14 grudnia 1973 r., sygn. akt II CR 629/73, OSNCP 1974 nr 10, poz. 176.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1974 r., sygn. akt II CR 415/74, Lex.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1975 r., sygn. akt I CR 880/74, OSPiKA 1976, poz. 181.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 24 listopada 1976 r., sygn. akt IV CR 442/76, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 kwietnia 1978 r., sygn. akt IV CR 120/78, Legalis nr 20841.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 20 maja 1982 r., sygn. akt I CR 134/82, Legalis nr 23162.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 11 maja 1983 r., sygn. akt IV CR 118/83, OSNCP 1983 nr 12, poz. 201.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 14 czerwca 1983 r., sygn. akt IV CR 75/83, OSNCP 1984 nr 1, poz. 13.

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – zasada prawna z dnia 9 listopada 1959 r., sygn. akt I CO 33/59, OSNCK 1960 nr 1, poz. 5.

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – zasada prawna z dnia 9 września 1967 r., sygn. akt III CZP 38/67, OSNCP 1969 nr 5, poz. 80.

Uchwała Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego – Wytoczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych dnia 15 lutego 1971 r., sygn. akt III CZP 33/70, OSNCP 1971, poz. 59.

Opracowania

- Bączyk-Rozwadowska Kinga, *Odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone przy leczeniu*, wyd. II, Toruń 2013.
- Bączyk-Rozwadowska Kinga, Kaczan Damian, Krupa-Lipińska Katarzyna, Wałachowska Monika, Ziemiak Michał, *Ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Komentarz*, [w:] tychże, *Dochodzenie roszczeń w ochronie zdrowia i badaniach klinicznych. Komentarz do przepisów ustaw o funduszach kompensacyjnych*, Warszawa 2025, Legalis.
- Bagińska Ewa, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej*, Warszawa 2006.
- Banaszczyk Zbigniew, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej*, Warszawa 2012.
- Białkowski Michał, *Dowód prima facie w postępowaniu cywilnym dotyczącym szkód powstałych w związku z leczeniem*, „Palestra” 2014, nr 3–4, s. 115–126.
- Białkowski Michał, *Obniżenie standardu dowodu związku przyczynowego w „procesach medycznych”*, „Palestra” 2020, nr 2, s. 63–71.
- Białkowski Michał, *Odpowiedzialność deliktowa za szkodę wyrządzoną przy leczeniu czynnościami powierzoną*, „Prawo w Działaniu” 2021, nr 46, s. 91–111.
- Czachórski Witold, *Problem unifikacji przepisów o odpowiedzialności państwa i związków publicznoprawnych za szkody wyrządzone bezprawnie przez funkcjonariuszów publicznych*, „Państwo i Prawo” 1946, nr 4, s. 28–45.
- Dąbrowa Janina, *Odpowiedzialność deliktowa osoby prawnej za winę własną i cudzą*, „Studia Cywilistyczne” 1970, t. 16, s. 3–50.
- Garlicki Stanisław, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971.
- Kodeks cywilny*, t. I. Komentarz, wyd. 3, red. Krzysztof Pietrzykowski, Warszawa 2004.
- Kosik Jan, *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów*, Wrocław 1961.
- Kuźmicka-Sulikowska Joanna, *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011.
- Longschamps de Berier Roman, *Zobowiązania*, Poznań 1948.
- Łętowska Ewa, *System prawa administracyjnego*, t. III, Warszawa 1978.
- Nesterowicz Mirosław, *Glosa do orzeczenia SA w Gdańsku z dnia 26 czerwca 1992 r.*, „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1993, z. 10, poz. 195.
- Nesterowicz Mirosław, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2014 r.*, II CSK 364/12, *Prawo medyczne. Komentarze i glosy do orzeczeń sądowych*, Warszawa 2014.
- Nesterowicz Mirosław, *Odpowiedzialność cywilna zakładu opieki zdrowotnej za lekarza jako podwładnego*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 9, s. 3–15.
- Nesterowicz Mirosław, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (Uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 1, s. 17–23.

- Nesterowicz Mirosław, *Prawo medyczne*, wyd. VI, Toruń 2004.
- Nesterowicz Mirosław, Wałachowska Monika, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy leczeniu w związku z nowym pozasądowym systemem kompensacji szkód medycznych*, [w:] *Kompensacja szkód wynikłych ze zdarzeń medycznych. Problematyka cywilnoprawna i ubezpieczeniowa*, red. Eugeniusz Kowalewski, Toruń 2011, s. 11–33.
- Radwański Zbigniew, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej w świetle projektowanej nowelizacji kodeksu cywilnego*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 2, s. 7–24.
- Radwański Zbigniew, *Prawo zobowiązań*, Warszawa 1986.
- Rafacz-Krzyżanowska Maria, *Z problematyki prawnej art. 419 k.c.*, „Palestra” 1970, nr 11, s. 50–71.
- Rembieliński Andrzej, *Odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone przy leczeniu*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1973, nr 27, s. 7–15.
- Sośniak Mieczysław, *Cywilna odpowiedzialność lekarza*, Warszawa 1989.
- Sośniak Mieczysław, *Glosa do orzeczenia SN z 8 I 1965 (II CR 2/65)*, „Państwo i Prawo” 1967, nr 10, s. 200.
- Sośniak Mieczysław, *Glosa do orzeczenia SN z 20 VIII 1968 (II CR 310/68)*, „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1969, z. 3, s. 130–133.
- Sośniak Mieczysław, *O ile zakład leczniczy odpowiada za szkody wyrządzone przez zatrudnionych w nim lekarzy*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci prof. K. Przybyłowskiego*, red. Wacław Osuchowski, Mieczysław Sośniak, Bronisław Walaszek, Kraków–Warszawa 1965.
- System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Stefan Grzybowski, Warszawa–Wrocław 1981.
- Szpunar Adam, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy*, Warszawa 1985.
- Śmieja Andrzej, *Pojęcie winy bezimiennej na tle odpowiedzialności Skarbu Państwa za funkcjonariuszy państwowych*, „Nowe Prawo” 1975, nr 6, s. 777–786.
- Śmieja Andrzej, *Związek przyczynowy i zasady współżycia społecznego w świetle art. 419 k.c.*, „Acta Universitatis Wroclaviensis” 1990, nr 1152, s. 331–349.
- Trębska Aleksandra, Wierzbicka Karolina, *Fundusze Rzecznika Praw Pacjenta jako narzędzie pozasądowej kompensacji za zdarzenia medyczne powstałe na etapie pobytu w szpitalu lub w ramach uczestnictwa w badaniu klinicznym*, „Palestra” 2024, nr 11, s. 68–85.
- Więzowska Beata, *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009.
- Winiarz Jan, *Odpowiedzialność państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*, Warszawa 1962.
- Zylbert Wacław, *Wynagrodzenie szkód spowodowanych przez działalność władz publicznych według prawa polskiego*, „Palestra” 1933, nr 11, s. 634–648.
- Zylbert Wacław, *Wynagrodzenie szkód spowodowanych przez działalność władz publicznych według prawa polskiego*, Warszawa 1934.

► STRESZCZENIE

Naprawienie szkody wyrządzonej w związku z leczeniem na zasadzie słuszności. Rzecz o dawnym art. 419 k.c.

Artykuł analizuje ewolucję roli zasady słuszności w naprawieniu szkód wyrządzonych w związku z leczeniem. Przepis art. 419 k.c. umożliwiał naprawienie szkody w przypadku braku winy funkcjonariusza publicznego, jeśli przemawiały za tym względy społeczne lub wyjątkowa sytuacja poszkodowanego. Zastosowanie art. 419 k.c. pozwalało sądom na większą elastyczność i ocenę okoliczności życiowych poszkodowanego, co miało szczególne znaczenie przy szkodach powstałych podczas działań w interesie społecznym (np. obowiązkowe szczepienia ochronne).

Po jego uchyleniu w 2004 roku i wejściu w życie art. 417² k.c. doszło do istotnego ograniczenia zastosowania zasady słuszności w indemnizacji szkód medycznych. Uchylenie art. 419 k.c. niewątpliwie pogorszyło sytuację prawną poszkodowanych w związku z leczeniem. Obecny kształt przepisów umożliwiających naprawienie szkody wyrządzonej przy leczeniu nie zapewnia podobnej ochrony, a orzecznictwo praktycznie nie sięga po art. 417² k.c. w kontekście sporów medycznych. Nowe realia społeczno-gospodarcze wymusiły zmiany w konstrukcji odpowiedzialności, prowadząc do ograniczenia roli zasady słuszności w naprawieniu szkód medycznych.

► SUMMARY

Compensation for Medical Injury Based on the Principle of Equity. Remarks on the Former Article 419 of the Polish Civil Code

The article analyses the evolution of the legal basis for compensating medical damages in the Polish civil law, with particular emphasis on the role of the repealed Article 419 of the Civil Code, which based the State Treasury's liability on the principle of equity. Article 419 of the Civil Code allowed for the compensation of damages in cases in which there was no fault of the public official, if social considerations or the exceptional situation of the victim justified it.

The application of Article 419 of the Civil Code allowed courts greater flexibility in assessing the circumstances of the victim's life, which was particularly important in cases in which the damage occurred during actions in the public interest (e.g., mandatory vaccinations). After its repeal in 2004 and the enactment of Article 417² of the Civil Code, the application of the principle of equity in the compensation of medical damages was significantly restricted. The repeal of Article 419 of the Civil Code undoubtedly worsened the legal position of victims related to medical treatment, making it impossible to remedy certain injuries.

The current legal provisions for compensating damages resulting from treatment do not provide similar protection, and the case law almost never refers to Article 417² of the Civil Code in the context of medical disputes. Although new socio-economic realities necessitated changes in the structure of liability, their implementation has resulted in a lack of adequate legal protection for certain injured patients.